

Алексашина Наталія Сергіївна – ад'юнкт кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОДАТКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІЛЬГИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ ОБСТАНОВКИ

Доведено, що підвищення рівня податкової соціальної пільги є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили крадіжку, у зв'язку зі зміною обстановки.

Ключові слова: зміна обстановки; звільнення від кримінальної відповідальності; податкова соціальна пільга; крадіжка.

Доказано, что повышение уровня налоговой социальной льготы является основанием для освобождения от уголовной ответственности лиц, совершивших кражу, в связи с изменением обстановки.

Ключевые слова: изменение обстановки; освобождение от кримінальної відповідальності; налоговая социальная льгота; кража.

It is confirmed in the article, that the rise of level of tax social deduction is the reason for the release from criminal responsibility of persons accomplishing a theft, in connection with the change of situation.

Keywords: change of situation; a release is from criminal responsibility; tax social deduction; theft.

Головним засобом протидії злочинності, який застосовує держава, є притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів. Однак для ефективної протидії злочинності не завжди необхідно застосовувати до особи заходи кримінальної відповідальності. У чинному Кримінальному кодексі (КК) України [1] законодавець передбачив низку випадків звільнення особи від кримінальної відповідальності, одним з яких є зміна обстановки. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки передбачено ст. 48 КК України. На жаль, законодавець не дав чіткого визначення поняття зміни обстановки, не вказав її різновидів. Верховний Суд України в постанові “Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності” № 12 [5] надав деякі роз'яснення щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки, однак вичерпної відповіді щодо підстав застосування цього виду звільнення не запропонував. У зв'язку з невизначеністю в теорії та на практиці виникає чимало розбіжностей у розумінні зміни обстановки як підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Проблемі звільнення від кримінальної відповідальності присвячено чимало наукових праць, її розглянуто практично в усіх підручниках, навчальних посібниках, іншій літературі з кримінального права. Вивченням зазначеної теми займалися такі вітчизняні й іноземні науковці, як: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Гришук, Н. Ф. Кузнецова, М. І. Мельник, О. В. Наумова, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, І. М. Тяжкова, М. І. Хавронюк та ін.

Однак в українській науці питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки висвітлено поверхово. Ґрунтовне дослідження цієї теми здійснив лише І. Г. Івасюк [6], розглянувши проблемні питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки з позицій кримінально-процесуального права.

Традиційно в науковій літературі виокремлюють дві групи змін обстановки – масштабну та локальну.

Вичерпний перелік конкретних видів масштабної зміни обстановки надати неможливо у зв'язку зі значною кількістю обставин, унаслідок яких діяння або особа можуть втратити суспільну небезпеку. Слід звернути увагу на такий різновид масштабної зміни обстановки, як підвищення податкової соціальної пільги, який залишився поза

увагою теоретиків і практиків, не досліджений ні в юридичній літературі, ні на законодавчому рівні, ні в судових рішеннях. Утім розмір податкової соціальної пільги впливає на кваліфікацію крадіжки за ч. 1 ст. 185 КК України, і підвищення її рівня варто розглянути як спеціальну підставу для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки.

Стаття 48 КК України передбачає дві альтернативні підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності:

1) втрата діянням суспільної небезпечності внаслідок зміни обстановки;

2) втрата особою суспільної небезпечності внаслідок зміни обстановки.

Щоб діяння втратило суспільну небезпечність, для застосування ст. 48 КК України суд повинен установити, що після вчинення певного злочину невеликої або середньої тяжкості обстановка вчинення злочину змінилася так, що раніше вчинене діяння вже не можна розглядати як суспільно небезпечне. Така зміна обстановки може бути двох видів: масштабна або локальна [7].

Масштабна зміна обстановки стосується змін у межах країни і може виражатися, наприклад, у припиненні стану війни або скасуванні воєнного чи надзвичайного стану в країні, зміні економічного чи політичного курсу країни, підходів держави до розв'язання тієї чи іншої проблеми, зміні масштабу цін, високих темпах інфляції тощо.

Локальна зміна обстановки вчинення злочину – це зміна обстановки в певному регіоні, місті, підприємстві, сім'ї тощо, яка може виражатися, наприклад, у прийнятті владою таких рішень, які істотно впливають на оцінку раніше вчиненого діяння як суспільно небезпечного; ліквідації або реорганізації конкретного підприємства, на якому раніше було вчинено злочин; набутті згодом особою певного статусу чи офіційного документа, які були відсутні на час учинення злочину; зміні природних умов або умов господарювання в певному регіоні, що впливає на оцінку раніше вчиненого діяння як суспільно небезпечного, тощо.

Одним із різновидів масштабної зміни обстановки, який може бути підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності, слід вважати підвищення рівня податкової соціальної пільги.

Як відомо, ч. 1 ст. 185 КК України передбачає кримінальну відповідальність за таємне викрадення чужого майна. Відповідальність за вказане суспільно небезпечне діяння настає, якщо вартість викраденого майна на момент учинення злочину перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Таку мінімальну вартість викраденого встановлено після набрання чинності 25 червня 2009 р. змін до ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], якими передбачено відповідальність за дрібне викрадення чужого майна.

Як після набрання чинності 1 січня 2011 р. Податковим кодексом України [3], так і внаслідок дії Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” [4] від 22 травня 2003 р. для норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень суму неоподаткованого мінімуму встановлюють на рівні податкової соціальної пільги.

Відповідно до п. 169.1 ст. 169 Податкового кодексу України, податкову соціальну пільгу встановлено в розмірі, що дорівнює 100 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи. До 31 грудня 2014 р. для застосування цього положення податкову соціальну пільгу надано в розмірі, що дорівнює 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), установленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку.

За Законом України “Про податок з доходів фізичних осіб”, згідно з п. 6.1.1, податкова соціальна пільга дорівнювала 50 % мінімальної заробітної плати.

Таким чином, кваліфікація діяння за крадіжки безпосередньо залежить від розміру податкової соціальної пільги. Кримінальна відповідальність настає, якщо вартість викраденого майна на момент вчинення злочину перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. В іншому разі наставатиме адміністративна відповідальність.

Однак суди інколи засуджують осіб за діяння, яке на момент учинення вважалося злочином, а на момент розгляду справи в суді перестало бути таким унаслідок зміни обстановки.

Так, вироком Верхньорогачицького районного суду Херсонської області від 11 січня 2010 р. було засуджено Особу_1 за ч. 1 ст. 185 КК України за скоєння 20 вересня 2009 р. крадіжки електропраски вартістю 68 грн.

У наведеному випадку відбулася масштабна зміна обстановки, унаслідок якої діяння втратило суспільну

небезпеку. З 25 червня 2009 р. розмір податкової соціальної пільги становив 302,5 грн, а крадіжку можна було вважати злочином, якщо вартість викраденого перевищувала 60,5 грн. Однак з 1 січня 2010 р. розмір податкової соціальної пільги підвищено до 434,5 грн, а крадіжку стали визнавати злочином за умови, якщо вартість викраденого становить понад 86,9 грн. Таким чином, на момент розгляду справи в суді розмір податкової соціальної пільги збільшено, тож учинене діяння вже не підпадало під дію КК України.

Аналогічний випадок стався в Смілянському міськрайонному суді Черкаської області. Вироком указанного суду від 18 січня 2010 р. було засуджено Особу_2 за ч. 1 ст. 185 КК України за скоєння 12 грудня 2009 р. крадіжки качки вартістю 70 грн.

У наведених прикладах підсудні на момент скоєння крадіжки, з огляду на вартість викраденого, підлягали кримінальній відповідальності, однак на момент розгляду справи в суді, унаслідок збільшення розміру податкової соціальної пільги, діяння перестало підпадати під дію ч. 1 ст. 185 КК України.

Іншими словами, діяння лише формально містить ознаки складу злочину, а по суті не є суспільно небезпечним.

Були всі умови та підстави звільнити підсудних від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки, але суд такою можливістю не скористався.

Звісно, це право, а не обов'язок суду, що впливає з Кримінально-процесуального кодексу України і на чому наголошує Верховний Суд України. Тобто ст. 48 КК України має дискреційний характер. Однак у такому разі законодавець залишає вирішення дуже важливих питань стосовно звільнення від кримінальної відповідальності на розсуд суду. Однак у кримінальному законодавстві не має бути прогалин, невирішених питань, інакше не вдасться запобігти свавілля та зловживанню з боку суду чи прокуратури.

На нашу думку, слід за можливості уникати формулювань “на розсуд суду”, скорочувати кількість питань, не врегульованих на законодавчому рівні, вирішення яких знаходиться у віданні правоохоронних органів, зокрема, шляхом упровадження спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності для окремих складів злочинів. Так, у контексті досліджуваної проблеми, вважаємо за можливе в ст. 185 КК України як спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вперше скоїли злочин, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України, вказати збільшення розміру податкової соціальної пільги, унаслідок якого вартість викраденого не сягає суми, необхідної для настання кримінальної відповідальності.

Підвищення розміру податкової соціальної пільги відбувається в результаті збільшення розміру прожиткового мінімуму, що свідчить про зміну економічної ситуації в країні. З року в рік відбувається зростання рівня податкової соціальної пільги. На жаль, воно не є істотним, однак і його іноді достатньо, щоб вивести діяння зі сфери регулювання КК України. Якщо такі незначні коливання фінансово-економічної ситуації в країні тягнуть втрату діянням складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, то притягнення до кримінальної відповідальності в таких випадках є недоцільним з таких міркувань. По-перше, притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, яке внаслідок зміни обстановки перестало бути злочином, не є справедливим актом правосуддя. По-друге, притягнення особи до кримінальної відповідальності за таких обставин не здійснить очікуваного виховного впливу, а навпаки, матиме протилежний ефект. По-третє, це суперечить принципу гуманізації кримінального законодавства, орієнтованого, передусім, на дотримання прав і свобод окремої особи. По-четверте, це невиправдано затратний процес. Витрачають час для розгляду справи про вчинення діяння, яке вже не є суспільно небезпечним, замість того, щоб присвятити його для вирішення справді значущих справ.

Отже, проблема залишається нерозв'язаною, має теоретичний і практичний характер. Вона полягає у відсутності чіткого визначення поняття зміни обстановки як підстави звільнення від кримінальної відповідальності, неможливості наведення вичерпного переліку підстав звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки, подекуди нерозумінні судами значення та змісту поняття зміни обстановки, яка може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Для розв'язання зазначеної проблеми пропонуємо:

1. Визнати зміну обстановки, унаслідок якої діяння втратило суспільну небезпеку, обов'язковою підставою звільнення від кримінальної відповідальності.

2. Розмежувати спеціальні та загальні види звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки. Спеціальні види звільнення варто закріпити в особливій частині КК України, загальні залишити в межах ст. 48 КК України. Статтю 185 КК України доповнити новою частиною, в якій вказати, що особа, яку раніше не притягували до кримінальної відповідальності, підлягає звільненню від неї за злочин, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України, якщо в результаті збільшення розміру податкової соціальної пільги вартість викраденого не сягає суми,

необхідної для настання кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Офіційний вісник України. – 2001. – № 21.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 7 груд. 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Податковий кодекс України : від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. – Голос України. – 2010. – № 229–230.
4. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 889-IV. – Урядовий кур’єр. – № 127.
5. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. №12.
6. Івасюк І. Г. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання внаслідок зміни обстановки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Івасюк І. Г. ; Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2002. – 207 с.
7. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. ; Х. : Юрінком Інтер–Право, 2002. – 416 с.